

2023-10-05

Narkotinių medžiagų prevencija ir kontrolė Europos valstybių švietimo įstaigose

Šiame darbe apžvelgiami Europos Sąjungos valstybėse (Austrijoje, Belgijoje, Estijoje, Latvijoje, Suomijoje, Vokietijoje), taip pat Jungtinėje Karalystėje, Norvegijoje, Šveicarijoje taikomo narkotikų prevencijos ir kontrolės švietimo įstaigose reglamentavimo elementai.

Siekiant įgyvendinti narkotinių medžiagų plitimo ir vartojimo Europos valstybių mokyklose prevenciją, taikomos tokios priemonės, kaip specialios švietimo programos, bendraamžių bendravimo projektai (angl. peer projects), narkotikų politikos nustatymas mokyklose, specialaus personalo (įgaliotinių) šiems klausimams skyrimas ir kt. Pripažįstama glaudaus mokyklų bendradarbiavimo su įvairių pagalbą teikiančiomis institucijomis ir organizacijomis (sveikatos tarnybomis, jaunimo organizacijomis, NVO), mokinių šeimomis svarba.

Kontroliuojant narkotinių medžiagų platinimą ir vartojimą, kai kurių Europos valstybių mokyklose gali būti taikomas fizinis mokinių tikrinimas (pvz., šlapimo testai, apieškojimas). Kai kuriais atvejais tokios priemonės taikomos ir prieš mokinio valią. Pasitvirtinus įtarimams, kad mokinys disponuoja narkotinėmis medžiagomis (ypač jei tai susiję su platinimu), gali būti taikoma šalinimo iš mokyklos sankcija. Vis dėlto dokumentuose, kurie reglamentuoja minėtų priemonių taikymą, paprastai skiriamas didelis dėmesys moksleivių teisių užtikrinimui, akcentuojama pagarba mokinio privatumui ir orumui, galimos žalos jo psichikai išvengimo svarba. Dažnai nurodoma, kad griežčiausių sankcijų taikymas ir policijos įtraukimas tikslingi tik rimtų incidentų atvejais, kai kitos priemonės yra išnaudotos ir neadekvačios.

Austrija

Nuostatos dėl narkotikų vartojimo prevencijos mokyklose įtvirtintos Narkotinių medžiagų įstatyme¹. Šių nuostatų tikslas – pagalba ankstyvajame narkotikų vartojimo etape nebaudžiant, nepranešant ir nediskriminuojant.

Federalinė švietimo, mokslo ir mokslinių tyrimų ministerija visoms federalinėms žemėms yra paskelbusi gaires mokykloms dėl narkotikų prevencijos². Gairėse pabrėžiamas principas “padėti, o ne bausti”.

Pagal Narkotinių medžiagų įstatymo § 13. (1), jei remiantis faktais galima manyti, kad mokinys vartoja narkotikus, mokyklos direktorius nukreipia tą mokinį mokyklos medikams ištirti. Jei būtina, taip pat pasitelkiamas mokyklos psichologas. Jei toks mokyklos medikų tyrimas parodo narkotikų vartojimo pėdsakus arba mokinys ar jo tėvai atsisako atlikti medikų tyrimą arba atsisako

¹ Suchtmittelgesetz:

<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10011040>

² Handlungsleitfaden:

https://www.schulpsychologie.at/fileadmin/upload/psychologische_gesundheitsfoerderung/Suchtpraevention/NEU_Bro_schuere_Suchtmittelgesetz_BF.pdf

mokyklos psichologo konsultacijos, mokyklos direktorius vietoj baudžiamojo skundo (vok. *anstelle einer Strafanzeige*)³ apie tai praneša apskrities valdymo institucijai, o konkrečiai – sveikatos institucijai (*Gesundheitsbehörde*). Tai taikoma tiek valstybinėms, tiek privačioms mokykloms⁴.

Belgija

Iš „nerepresinių“ priemonių narkotikų prevencijai yra psicho-mediko-socialiniai centrai, sveikatos mokyklose skatinimo tarnybos, paramos mokykloms vietos priklausomybių prevencijai ir kt. 2010 m. lapkričio 16 d. Švietimo ir mokslinių tyrimų generalinės administracijos aplinkraštyje „Mokyklų ištekčiai dėl priklausomybių prevencijos mokyklos aplinkoje“⁵ teigiama, kad „mokykla ugdo, o policija sankcionuoja“, ir už narkotikų prevenciją pirmiausia atsakingas psicho-mediko-socialinis sektorius, tuo tarpu policija atsakinga už nusikaltimų, įskaitant ir susijusių su narkotikais, prevenciją.

Patikras dėl narkotikų mokyklose policija atlieka mokyklų vadovų prašymu. Tai kelia daug klausimų dėl mokinių teisių, ypač privataus gyvenimo apsaugos. Mokyklose draudžiama turėti ir vartoti alkoholį ir tabaką. Turėti kanapių dalyvaujant nepilnamečiams taip pat draudžiama. Policija gali patekti į mokyklą tik leidus mokyklos direktoriui. Mokyklos direktorius gali neduoti leidimo. Mokykla nelaikoma vieša vieta, ji naudojasi privataus būsto apsauga. Tuo tarpu kai kurios aukštųjų mokyklų miestelių teritorijos yra viešos vietos.

Taigi policija į mokyklos teritoriją gali patekti ir ten atlikti patikras dėl narkotikų tik šiais atvejais:

- paprašius ir sutikus mokyklos vadovams. Tačiau policija negali atvykti su specialiai apmokytais šunimis ir kaip nors suvaržyti mokinių teises ir laisves. Mokyklos direktorius gali pasikviesti policijos pareigūnus šviečiamajai ir informavimo paskaitai dėl narkotikų prevencijos. Ir šiuo atveju pirmenybė turėtų būti teikiama ne policijos pareigūnams, pirmiausia dėl jų uniformų. Be to, mokyklos direktorius apie policijos pareigūnų lankymąsi mokykloje privalo informuoti mokinių tėvus ir gauti jų sutikimą;

- teisėjui įpareigojus. Jei gautas leidimas atlikti kratą, patikra turi būti atliekama tik konkrečiam mokiniui;

- *in flagrante delicto* atveju;

- jei yra rimtas ir akivaizdus pavojus;

- jei policija turi duomenų, kad suaugęs asmenys vartoja narkotikus nepilnamečių akivaizdoje arba jei mokykla yra tapusi narkotikų gaminto ir laikymo vieta. Įtarimai turi būti rimti ir susiję su konkrečiais asmenimis.

Net ir policijos pareigūnų atvykimo į mokyklą atveju turi būti laikomasi mokinių teisių. Mokyklos direktorius informuoja mokinius apie nekaltumo prezumpciją ir pan. Bet koks sprendimas dėl nepilnamečio mokinio privalo tuoj pat būti pranešamas jo tėvams.

Jei atliekama mokinio patikra ir jam nurodoma nusirengti atitinkamos lyties pareigūno ar pareigūnės akivaizdoje, mokinio vis tiek negalima liesti. Kūno patikrą gali atlikti tik gydytojas, nedalyvaujant kitiems asmenims.

Reikalauti, kad mokiniai pasilikėtų tam tikroje vietoje (riboti jų judėjimą) taip pat neteisėta, nes tai yra laisvės apribojimas. Policija turi reaguoti, o ne elgtis prevenciškai, taigi ji privalo turėti rimtų įtarimų⁶.

³ Baudžiamasis skundas yra pranešimas apie nusikalstamą veiką. Jis gali būti skirtas policijai arba prokuratūrai. <https://www.oesterreich.gv.at/lexicon/S/Seite.991293.html>

⁴ *Ansatzpunkte schulischer Suchtprävention:*

<https://www.praevention.at/schule/13-smg-psychoaktive-substanzen-in-der-schule;>

Suchtprävention: <https://www.bmbwf.gv.at/Themen/schule/schulpraxis/schwerpunkte/sucht.html>

⁵ *Circulaire N° 3362 du 16/11/2010. Ressources à disposition des établissements scolaires en matière de prévention des assuétudes en milieu scolaire:* https://infodrogues.be/pdf/circulaires/Circ_20101116.pdf

⁶ *Drogues à l'école:* <https://www.jeminforme.be/drogues-a-l-ecole/>

Estija

Estijos švietimo įstatyme⁷ tėra įtvirtinta viena blanketinė norma, susijusi su mokinių teisėmis ir pareigomis. Pagal Įstatymo 33 straipsnio 1 dalį, mokinių ir studentų teisės ir pareigos nustatomos švietimo įstaigos atitinkamuose teisės aktuose ir nuostatuose. Pradinių ir vidurinių mokyklų įstatymo⁸ 28 straipsnyje nustatytos sąlygos, kurioms esant mokinys pašalinamas iš mokyklos – be kitų sąlygų, nurodyta, kad mokinys iš mokyklos gali būti pašalintas, jeigu jis savo elgesiu kelia pavojų kitų mokykloje esančių asmenų saugumui arba pakartotinai pažeidžia vidaus tvarkos taisykles.

Mokyklos užtikrina mokinių psichologinį ir fizinį saugumą bei sveikatos apsaugą jų buvimo mokykloje metu. Pradinių ir vidurinių mokyklų įstatymo 44 straipsnyje nustatyta, kad mokiniui mokykloje draudžiama turėti – be kitų nurodytų dalykų – svaiginančių medžiagų, kitų, atsižvelgiant į mokinio amžių, draudžiamų medžiagų, taip pat kitų daiktų ar medžiagų, kurie naudojami siekiant pakenkti mokinio ar kito asmens gyvybei ar sveikatai arba sužaloti svetimą daiktą. Draudžiamų daiktų ir medžiagų sąrašą nustato mokyklos vidaus tvarkos taisyklės. Jei mokykla turi pagrindo įtarti, kad mokinys turi draudžiamų daiktų ar medžiagų, ji imasi priemonių tiesioginei ar neišvengiamai grėsmei sumažinti arba pašalinti. Įstatyme reglamentuojamas pagalbos priemonių ir drausminių nuobaudų mokiniams taikymas. Pagal 58 straipsnį, mokinio atžvilgiu gali būti imamasi pagrįstų, tinkamų ir proporcingų pagalbos priemonių bei skiriamos tam tikros drausminės nuobaudos, siekiant paveikti mokinius, kad jie laikytųsi mokyklos vidaus tvarkos taisyklių, gerbtų kitus asmenis ir būtų užkirstas kelias kilti pavojingoms situacijoms. Prieš imantis pagalbos priemonių ar skiriant drausmines nuobaudas, turi būti išklaustyti mokinio paaiškinimai (tam tikrais atvejais išklausoma ir mokinio tėvų nuomonė), o pagalbos priemonės ar drausminės nuobaudos skyrimas turi būti motyvuotas.

Mokiniui gali būti skiriamos pagalbos priemonės (įskaitant ugdomąjį pokalbį, individualios ugdymo programos sudarymą, mokinio priėmimą į mokyklos prailgintos dienos grupę, pomėgių būrelį ar internatinę mokyklą, pagalbos specialisto paslaugų teikimą) ir taikomos viena ar kelios drausminės nuobaudos įstatymo nustatytais sąlygomis, iš kurių paminėtinos:

- mokinio daiktų, drabužių ir mokinio spintelės patikrinimas, kai yra pagrindo įtarti, kad mokinys laiko draudžiamus daiktus ar medžiagas;
- draudžiamų daiktų ir medžiagų paėmimas ir saugojimas mokykloje.

Dėl šių ir kitų nustatytų poveikio priemonių skyrimo sprendžia mokyklos vadovas arba jo įgaliotas asmuo (tam tikrais atvejais sprendimą priima mokytojų taryba). Numatytą priemonę – tikrinti mokinio daiktus, drabužius ir mokinio spintelę – gali skirti mokyklos vadovas arba jo paskirtas asmuo (inspektorius), baigęs drausminių nuobaudų skyrimo mokymus. Inspektorius turi turėti aukštąjį išsilavinimą, žinoti apie galimą riziką, kylančią skiriant poveikio priemonę, teisinius jos taikymo pagrindus ir sąlygas, turėti žinių, įgūdžių ir tinkamų asmeninių savybių, kad galėtų skirti drausminę nuobaudą vaiko interesais.

Kaip atskiros mokyklos vidaus tvarkos reguliavimo pavyzdys pateikiamos Harju apskrities Keilos mokyklos darbo tvarkos taisyklės⁹. Jose nustatytas draudimas į mokyklą įnešti įvairias pavojingas medžiagas, taip pat – ir psichotropines. Esant pagrįstiems įtarimams, kad mokinys turi taisyklėse draudžiamų daiktų ar medžiagų, jis gali būti patikrintas, iš jo gali būti paimti draudžiami daiktai ar medžiagos. Mokinius tikrina mokyklos direktoriaus įsakymu patvirtinti mokyklos darbuotojai.

Taisyklėse nustatyti ir mokinio pašalinimo iš mokyklos pagrindiniai principai. Vidurinės mokyklos mokinys gali būti pašalintas iš mokyklos už nepažangų mokymąsi arba už nepažangų elgesį (jei direktoriaus įsakymu gavo antrą rašytinį papeikimą už pažeidimą ar su mokinio pareigomis nesuderinamą elgesį, dėl pašalinimo sprendžia direktorius, tardamasis su mokiniu, tėvais, mokytoju, klasės vadovu).

⁷ Republic of Estonia Education Act: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/505092022001/consolide>

⁸ Basic Schools and Upper Secondary Schools Act:

<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/509112022002/consolide>

⁹ Keila Kooli kodukord: <https://keilakool.ee/wp-content/uploads/2021/10/Keila-Kooli-kodukord.pdf>

Atkreiptinas dėmesys, kad Keilos mokyklos taisyklėse taip pat apibrėžiamos mokyklos ir mokinio šeimos bendradarbiavimo sąlygos: elektroninis dienynas „Stuudium“ yra pagrindinė mokyklos ir šeimos bendravimo priemonė; ne rečiau kaip kartą per mokslo metus mokykloje organizuojami mokymai tėvams, kuriais grindžiamas mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas; mokykla į mokymąsi ir bendrą veiklą įtraukia mokinių tėvus pagal mokyklos bendrąjį darbo planą ir ugdymo turinį ir t. t.

Sveikatos plėtros institutas (*Tervise Arengu Instituut*)¹⁰ yra parengęs Narkotinių medžiagų vartojimo prevencijos atmintinę¹¹. Atmintinėje pabrėžiama, kad mokykla yra viena iš mikro lygmens aplinkų, kuri veikia kaip pagrindinė institucija, formuojanti vaikų vystymąsi ir jų socialines nuostatas bei elgesį. Mokykloje taikomos intervencijos gali turėti įtakos asmens pažeidžiamumui ir konkrečiam elgesiui, ypač psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo atveju. Veiksminga prevencija mokyklose turi būti orientuota į:

- klasių mokymo programas (pavyzdžiui, socialinių įgūdžių ugdymą);
- mokyklos politiką ir kultūrą (pavyzdžiui, susitarimus dėl psichoaktyviųjų medžiagų nustatymo; normas, vertybes, tarpasmeninius santykius, mokymo ir mokymosi praktiką bei organizacines struktūras).

Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos mokymo programa – tai klasėje vykdoma intervencija, grindžiama veiklos priemonių rinkiniu, skirtu konkrečioms mokymosi tikslams pasiekti. Siekiant padėti mokytojams, 2015 m. buvo parengtas Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos mokytojo vadovas pagrindinėse mokyklose (angl. *Teacher's Handbook of Substance Use Prevention in Basic Schools*, est. *Uimastiennetuse õpetajaraamat põhikoolile*). Vadovą sudaro mokytojo veiklų rinkinys, informacija pateikiama estų ir rusų kalbomis. Visoje Estijoje taip pat vyksta mokytojų mokymo šiuo aspektu kursai.

Mokyklos politikos kūrimas ir įgyvendinimas remiasi Rekomendacijomis dėl psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos mokyklose. Informacijos apie sveikatą portale *Terviseinfo.ee* pateikiamose rekomendacijose dėl psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos ir su psichoaktyviosiomis medžiagomis susijusių incidentų valdymo pateikiama teorinė pagrindinė informacija ir praktinės priemonės, kuriomis mokyklos gali naudotis (pavyzdžiui, vertindamos esamą padėtį arba analizuodamos savo veiksmų planą dėl su psichoaktyviosiomis medžiagomis susijusių incidentų)¹².

Jungtinė Karalystė (JK)

Mokyklų vaidmuo, sprendžiant su narkotinių medžiagų vartojimu susijusias problemas

2010 m. vyriausybės patvirtintoje Narkotikų strategijoje¹³ pažymėta, kad mokyklos, atlikdamos auklėjamąjį darbą, turi aiškų vaidmenį įgyvendinant piktnaudžiavimo narkotinėmis medžiagomis ir alkoholiu prevenciją. Mokyklos, pasak šios strategijos, turi:

- teikti tikslią informaciją apie narkotikus ir alkoholį, vykdydamos „narkotikų švietimą“¹⁴ ir tikslinį informavimą;

¹⁰ <https://tai.ee/et>

¹¹ *Substance use prevention in Estonia:*

https://www.tai.ee/sites/default/files/2021-03/154651283019_uimastinnetus_eng.pdf

¹² *Uimastiennetus* (Narkotikų prevencija):

<https://www.terviseinfo.ee/et/tervise-edendamine/koolis/olulised-abimaterjalid/uimastiennetus>

¹³ *Drug Strategy 2010:*

<https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a78a35d40f0b63247698f9a/drug-strategy-2010.pdf>

¹⁴ Nuo 2020 m. kursas apie narkotines medžiagas ir jų pavojingumą yra privaloma valstybės finansuojamų mokyklų mokymo programų dalis.

Policy paper. From harm to hope: A 10-year drugs plan to cut crime and save lives:

<https://www.gov.uk/government/publications/from-harm-to-hope-a-10-year-drugs-plan-to-cut-crime-and-save-lives/from-harm-to-hope-a-10-year-drugs-plan-to-cut-crime-and-save-lives>

- spręsti probleminio elgesio mokyklose klausimą, panaudodamos platesnes apieškojimo ir konfiskavimo galias (strategijoje išpareigota palengvinti mokyklų direktorių veiksmus prieš mokinius, kurie disponuoja narkotinėmis medžiagomis mokyklose);

- dirbti su savanoriškomis organizacijomis, policija ir kt., kad užkirstų kelią piktnaudžiavimui narkotikais ir alkoholiu.

JK Švietimo departamento (ministerijos) ir Vadovaujančių policijos pareigūnų asociacijos išleistų gairių narkotikų klausimais¹⁵ (toliau – Gairės) 7 punkte nurodoma, kad (kiekviena) mokykla turėtų:

- parengti narkotikų politiką, kurioje būtų nustatomas mokyklos vaidmuo visose su narkotinėmis medžiagomis susijusiose situacijose (įskaitant švietimo apie narkotikus turinį ir organizavimą bei narkotinių medžiagų valdymą mokyklos teritorijos ribose ir mokyklos organizuotose išvykose), derančią su mokyklos saugumo užtikrinimo politika;

- rengti narkotikų politiką konsultuojantis su visa mokyklos bendruomene, įskaitant mokinius, jų tėvus, mokyklos personalą ir kt.;

- paskirti vyresnįjį personalo narį atsakingu už narkotikų politiką ir visus su narkotinėmis medžiagomis susijusius reikalus mokykloje;

- užmegzti ryšius su vietos vaikų ir jaunimo tarnybomis, sveikatos tarnybomis, savanoriškomis organizacijomis, kad mokiniams, paveiktiems piktnaudžiavimo narkotinėmis medžiagomis – įskaitant atvejus, kai narkotikų ar alkoholio problemų turi jų tėvai – būtų užtikrinta reikiama pagalba.

Pasak Gairių, mokyklos gali vaidinti esminį vaidmenį identifikuojant su piktnaudžiavimo narkotikais rizika susiduriančius mokinius ir turi nustatyti, kuriems mokiniams reikia tik bendros informacijos apie narkotikus ir švietimo, kuriems reikalinga tikslinė prevencija ir kuriems reikia detalaus poreikių vertinimo bei intensyvios pagalbos. Šiame kontekste svarbu įvertinti mokinio namų sąlygas. Jeigu problemos matomos ar įtariamos arba mokinys pats atskleidžia problemas namuose, vertinami jo gerovės ir paramos poreikiai, sprendžiama dėl vaikų apsaugos tarnybos, kitų tarnybų ir, kai tai yra prasminga, šeimos įtraukimo (Gairių 28–29 p.).

Jei įtariama, kad mokinys mokykloje yra apsvaigęs nuo narkotikų, mokykla tokioje situacijoje visų pirma turi pasirūpinti jo ir jį supančių asmenų saugumu. Jeigu būtina, gali būti kviečiami medikai, suteikiama pirmoji pagalba, pagal situaciją gali būti susisiekiama su tėvais ir policija, socialinėmis tarnybomis (Gairių 22 p.).

Mokyklos turėtų subalansuotai reaguoti į su narkotinėmis medžiagomis susijusius incidentus, kad būtų atsižvelgta ir į visos mokyklos bendruomenės, ir į konkretaus mokinio poreikius. Mokinio šalinimas iš mokyklos neturėtų būti automatinis atsakymas į su narkotinėmis medžiagomis susijusį incidentą, o šalinimas visam laikui turėtų būti taikomas tik rimtų incidentų atvejais. Narkotikų vartojimas gali būti kitų problemų simptomas, todėl mokyklos turi būti pasirengusios nukreipti mokinį į kitas tarnybas, paramą jaunimui ir šeimoms teikiančios vietos tarnybos turėtų būti nurodytos mokyklos narkotikų politikoje. Už narkotikų politiką atsakingas mokyklos personalo narys turėtų palaikyti ryšius su tokiais tarnybomis, kad žinotų, kokia pagalba yra galima (Gairių 24–27 p.).

Mokinių apieškojimo tvarka ir rastų narkotinių medžiagų konfiskavimas

2006 m. Švietimo ir inspektavimo įstatymo¹⁶ 94 straipsnyje įtvirtinta mokyklų personalo teisė kaip drausminę nuobaudą taikyti mokinio turimų daiktų paėmimą, bet kokios trukmės laikymą ar pašalinimą (išmetimą, sunaikinimą).

¹⁵ DfE and ACPO drug advice for schools:

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/209993/DfE_and_ACPO_drug_advice_for_schools.pdf

¹⁶ Education and Inspections Act 2006: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/40/contents>

Švietimo departamentas 2022 m. išleido patarimus mokykloms „Apieškojimas, patikra metalo detektoriumi ir konfiskavimas“¹⁷ (toliau – Patarimai), kuriuose detalizavo atitinkamas teisės aktų nuostatas ir pateikė konkrečių veikslių vykdymo mokyklose gaires.

Patarimuose nurodyta, kad mokinių apieškojimas gali turėti kritinę reikšmę užtikrinant mokyklose saugią aplinką mokiniams ir personalui. Mokyklų direktoriai ir jų įgaliotas personalas gali pasinaudoti įstatymo numatyta teise apieškoti mokinį ar jo daiktus, kai pagrįstai įtaria, kad mokinys gali turėti įstatymu uždraustų daiktų (tarp jų – narkotinių medžiagų)¹⁸ ar daiktų, kurių turėti draudžia mokyklos taisyklės. Pagal bendrosios teisės nuostatas, mokyklos personalas ir be direktoriaus suteiktų įgaliojimų gali apieškoti mokinį, jeigu mokinys sutinka (Patarimų 1–4 p.).

Apieškojimą vykdo mokyklos direktorius ar jo įgaliotas personalo narys. Direktorius gali nurodyti, kad apieškojimą vykdytų mokyklos apsaugos darbuotojas, kuris nėra mokyklos personalo narys (Patarimų 10–11 p.).

Prieš imdamasis apieškojimo, personalo narys privalo paaiškinti mokiniui, kodėl jis turi būti apieškotas, informuoti, kaip ir kur vyks apieškojimas bei suteikti galimybę užduoti klausimų. Visada turi būti siekiama, kad mokinys bendradarbiautų su apieškojimą atliekančiu personalo nariu. Jeigu mokinys priešinasi apieškojimui, turi būti analizuojamos to priežastys, nesant būtinybės apieškojimą atlikti skubiai, turi būti konsultuojamasi su mokyklos direktoriumi, kitais personalo ir apsaugos darbuotojais. Mokiniui ir toliau atsisakant bendradarbiauti, personalas gali panaudoti pagrįstą prievartą, kad įvykdytų apieškojimą, jeigu ieškoma įstatymu (bet ne mokyklos taisyklėmis) uždraustų daiktų (Patarimų 18–22 p.).

Apieškojimas turi būti vykdomas tam tinkamose patalpose, jei tik įmanoma, izoliuotai nuo kitų mokinių. Apieškojimą turi vykdyti tos pačios lyties, kaip ir apieškomas mokinys, personalo narys, o kitas personalo narys turi stebėti apieškojimą. Kai kuriais atvejais šių taisyklių gali būti nesilaikoma, pavyzdžiui, kai yra pagrindo manyti, kad didelė žala asmeniui gali kilti, jeigu apieškojimas nebus įvykdytas nedelsiant (Patarimų 25–26 p.).

Apieškojimo metu gali būti tikrinami viršutiniai mokinio drabužiai, kišenės, jo turimi daiktai, suolas, spintelė. Mokyklos personalo narys negali reikalauti, kad mokinys nusirengtų daugiau nei viršutinius drabužius (Patarimų 28–29 p.). Jeigu apieškant būtina pašalinti ne tik viršutinius drabužius (apnuoginantis apieškojimas), apieškojimą mokyklos patalpose atlieka policijos pareigūnai. Prieš kreipiantis į policiją, mokyklos personalas visada turi apsvarstyti, kokią žalą mokiniui gali sukelti apnuoginantis apieškojimas, kiek jis yra būtinas, turi įsitikinti, kad tikrai išnaudotos švelnesnės priemonės. Išskyrus neatidėliotinus atvejus, dar prieš įvykdant apnuoginantį apieškojimą, turi būti informuoti mokinio tėvai. Jie gali dalyvauti atliekant apieškojimą (Patarimų 35–38 p.).

Mokykloje įvykdyti apieškojimai yra protokoluojami (Patarimų 44 p.). Apie įvykdytus apieškojimus, kai ieškoma įstatymu uždraustų daiktų, pranešama apieškotų mokinių tėvams, gali būti pranešta ir apie mokyklos taisyklėmis uždraustų daiktų paieškas (Patarimų 47–48 p.).

Apieškojimo metu rasti daiktai gali būti paimti (konfiskuoti), jeigu tai yra mokiniams ar personalui pavojų keliantys daiktai, įstatymu ar mokyklos taisyklėmis uždrausti daiktai ar nusikaltimo daiktiniai įrodymai. Rastos narkotinės medžiagos nedelsiant perduodamos policijai, nebent yra pagrįstų priežasčių to nedaryti ir mokyklos personalas gali jas saugiai pašalinti (Patarimų 58–59 p.).

Atskiras Patarimų skyrius (50–56 p.) yra skirtas metalo detektorių naudojimui, tikrinant, ar į mokyklos patalpas įeinantys mokiniai nesineša ginklų.

¹⁷ Department for Education. *Searching, Screening and Confiscation. Advice for schools:*

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1091132/Searching_Screening_and_Confiscation_guidance_July_2022.pdf

¹⁸ Mokyklose uždrausti daiktai išvardinti 1996 m. Švietimo įstatymo 550ZA straipsnyje.

Education Act 1996 (Section 550ZA): <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/56/section/550ZA>

Latvija

Už narkotikų politiką Latvijoje yra atsakinga Narkotikų kontrolės ir narkomanijos kontrolės koordinavimo taryba¹⁹. Taryba yra Ministrų kabineto įsteigta tarpžinybinė institucija, jos pirmininkas yra sveikatos apsaugos ministras (iki 2021 m. buvo vidaus reikalų ministras). Tarybos uždavinys – koordinuoti valstybės valdymo institucijų, savivaldybių ir nevyriausybinių organizacijų veiklą, užkertant kelią ir ribojant narkotinių ir psichotropinių medžiagų, taip pat jų pirmtakų nelegalią apyvartą ir narkotinių medžiagų vartojimą.

2022 m. buvo baigta įgyvendinti bendrojo lavinimo mokyklų socialinio poveikio priklausomybių prevencijos programa „Unplugged“, skirta 12–14 metų amžiaus mokiniams²⁰. Programą sudarė 12 pamokų, kuriose pateikiami klausimai, apimantys kritinio mąstymo, sprendimų priėmimo, kūrybinio mąstymo, efektyvaus bendravimo, tarpusavio santykių, empatijos ir kitų įgūdžių bei gebėjimų ugdymą. Mokinių tėvai turėjo galimybę dalyvauti seminaruose, kuriuose aptariamos paauglių tėvams aktualios problemos, kartu spręsti įvairius paauglystės amžiui aktualius klausimus. Visgi mokytojai įvairiose Latvijos vietose susidūrė su tėvų susidomėjimo stoka ir mažu aktyvumu.

2022 m. rudenį Ministrų kabinetas patvirtino prevencinių priemonių ir sveikatos priežiūros paslaugų gerinimo alkoholio ir narkomanijos paplitimo mažinimo srityje 2023–2025 metų planą²¹. Planas parengtas bendradarbiaujant įvairioms valstybės valdymo institucijoms, vietos valdžios institucijoms, taip pat nevyriausybinėms organizacijoms.

Plane nustatytos pagrindinės spręstinos problemos, kurių sąrašė yra ir:

- narkotinių medžiagų, ypač kanapių, vartojimo padidėjimas tarp paauglių ir suaugusiųjų;
- atrinktų ir patvirtintų (lat. *selektīvās un indicētās*) priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimo prevencijos programų trūkumas šalies ir savivaldybių lygmenimis;
- nepakankamas tarpsektorinis bendradarbiavimas mažinant priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimą.

Plane nurodyta, kad 2019 m. buvo parengta ir įgyvendinta pedagogų kvalifikacijos tobulinimo programa „Ugdymo įstaigų pedagogų mokymų sveikatos ugdymo klausimais organizavimas“ – mokytojai turėjo galimybę dalyvauti mokymuose, skirtuose darbui su mokiniais trijose klasių grupėse (1–6 kl., 7–9 kl. ir 10–12 kl.) įvairiomis temomis, įskaitant priklausomybę sukeliančias medžiagas ir procesus.

Mokytojams yra parengta metodinė medžiaga, susijusi su prevencijos klausimais, pavyzdžiui, „Metodinė medžiaga pedagogams. Priklausomybių prevencija jaunesnių klasių mokiniams (1–3 kl.)“²².

2019 m. Latvijoje buvo pradėtas mokinių testavimas mokyklose²³. Testavimą vykdo Valstybės policija. Mokyklos, kuriose atliekami patikrinimai, parenkamos pagal tam tikrą algoritmą, todėl iš anksto nežinoma, kuriose mokyklose vyks prevencinės priemonės. Programos tikslas – ne bausti, o bendradarbiauti su Švietimo ir kultūros ministerija bei mokyklomis sprendžiant svaiginančių medžiagų problemą. Policijai aptikus narkotikus ar nustačius jų vartojimą tyrimų metu, gresia administracinė nuobauda arba baudžiamoji atsakomybė, priklausomai nuo pažeidimo sunkumo. Nors testai orientuoti į kovą su narkotikais, policija tinkamai reaguoja ir į mokymo įstaigą atvykus neblaiviam mokiniui. Policija ne tik atlieka patikrinimus mokyklose, bet ir su mokyklos vadovybe aptaria, kaip tinkamai reaguoti į patikrinimo rezultatus ir į ką atkreipti dėmesį.

¹⁹ Narkotiku kontroles un narkomānijas ierobežošanas koordinācijas padome:

<https://www.vm.gov.lv/lv/narkotiku-kontroles-un-narkomanijas-ierobezosanas-koordinacijas-padome#>

²⁰ Atkarību izraisīto vielu lietošanas profilakses programmu īstenošana Latvijā:

<https://www.vm.gov.lv/lv/media/10355/download?attachment>

²¹ Par Profilakses pasākumu un veselības aprūpes pakalpojumu uzlabošanas plānu alkoholisko dzērienu un narkotisko vielu lietošanas izplatības mazināšanas jomā 2023.–2025. gadam:

<https://www.vestnesis.lv/op/2022/210.24>

²² Metodiskais materiāls pedagogiem. Atkarību profilakse jaunāko klašu skolēniem 1. – 3. klase:

http://www.esibrivs.lv/uimg/File/metmat_spread.pdf

²³ Policija veikusi pirmās narkotiku pārbaudes skolās (Policija atliko [pirmuosius narkotikų testus mokyklose). LETA – 2019-05-27: <https://www.la.lv/policija-veidkusi-pirmas-narkotiku-parbaudes-skolas>

Mokinio pareigos yra įtvirtintos Latvijos švietimo įstatyme²⁴, kuriame yra nurodyta ir pareiga nekelti pavojaus savo ir kitų asmenų sveikatai, saugumui ir gyvybei. Mokyklų vidaus tvarkos taisyklėse gali būti patvirtintos konkretnės pareigos. Pavyzdžiui, Rygos Pliauniekų mokyklos vidaus tvarkos taisyklėse²⁵ nustatyta, kad mokykloje ir jos teritorijoje mokiniams draudžiama atsinešti ir naudoti žmonių sveikatai ir saugumui kenksmingus daiktus ir medžiagas (dujų balionėlius, alkoholinius gėrimus, narkotines medžiagas, tabako gaminius, psichotropines medžiagas ir kt.); būti apsvaigusiam nuo alkoholio, narkotinių ar psichotropinių medžiagų. Galimos drausminės nuobaudos: mokytojo įspėjimas žodžiu; mokytojo įspėjimas su įrašu dienyne, *e.klasė* sistemoje, pažangumo pažymėjime (*liecībā*) ir pranešimas socialiniam pedagogui dėl darbo su mokiniu pradžios; pokalbis su direktoriaus pavaduotoju ugdymui; mokytojo oficiali informacija tėvams; tėvų ir mokinių kvietimas pokalbio pas direktoriaus pavaduotoją ugdymui, tam tikrais atvejais – pas direktorių; potvarkio formos direktoriaus įspėjimas raštu. Mokinio daiktų tikrinimas nenumatytas.

Paminėtina, kad Latvijos Aukščiausiasis Teismas 2017 m. paskelbtame sprendime²⁶ (byla susijusi su mokinio pareigų nevykdymu) pabrėžė, kad Latvijos Respublikos konstitucijos garantuojamos teisės į mokslą realizavimas yra neatsiejamai susijęs su pačių mokinių pareigomis išsilavinimo įgijimo proceso metu. Nustatytomis mokinių pareigomis siekiama, kad jie galėtų kuo efektyviau išmokti ugdymo programą, o jų elgesys nepažeistų kitų asmenų teisių į visavertį ugdymosi, tobulėjimo procesą. Šios pareigos yra pagrįstos visuomenėje priimtomis vertybėmis, įskaitant dorus ir pagarbius tarpusavio santykius, todėl reikalavimas laikytis šių įsipareigojimų yra pagrįstas ir proporcingas. Mokinio pareigos nėra formalios ir deklaratyvios, o yra esminė ir neatsiejama teisė į mokslą įgyvendinimo dalis. Mokykla, kaip institucija, atsakinga už tinkamos išsilavinimui įgyti aplinkos sukūrimą, turi gebėti efektyviai spręsti situacijas, susijusias su mokinio įsipareigojimų nevykdymu, įskaitant tinkamų poveikio priemonių taikymą.

Norvegija

Remiantis Norvegijos Švietimo įstatymo²⁷ § 9 A-10, savivaldybės (norv. *kommunen*) ir apskritys (norveg. *fylkeskommunen*) privalo patvirtinti elgesio mokykloje taisyklių reglamentą, kuriuo vadovaujasi visos pradžios ir vidurinės mokyklos. Nevalstybinės ir kitos privačiais pagrindais veikiančios mokyklos taip pat privalo turėti tvarkos taisykles, kaip numatyta Nevalstybinių mokyklų įstatymo²⁸ § 3-9 ir Švietimo įstatymo²⁹ § 2-12. Šiose taisyklėse numatomi moksleivių elgesio standartai bei įvardijamos pasekmės numatytų taisyklių nesilaikymo atvejais. Norvegijos Švietimo ir mokslo ministerijai pavaldi Švietimo direkcija (*Utdanningsdirektoratet*) pateikia gaires, kuriomis remiantis regioninės valdžios institucijos ir pačios mokyklos tiesiogiai turėtų formuluoti moksleivių elgesio taisykles bei jų praktinį taikymą³⁰.

²⁴ *Izglītības likums*: <https://likumi.lv/ta/id/50759-izglitibas-likums>

²⁵ *Rīgas Pļavnieku pamatskolas iekšējās kārtības noteikumi (izglītojamajiem)*:

https://www.rpps.lv/sites/default/files/Documents/macibu_process/2-nts%20RPP%20Iek%C5%A1%C4%93j%C4%81s%20k%C4%81rt%C4%ABas%20noteikumi%20skol%C4%93niem.pdf

²⁶ *Augstākās tiesas 26.04.2017. spriedums Nr. SKA-115/2017 (A420225114)*:

<https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/8453>

²⁷ *Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova)*, § 9 A-10. *Ordensreglement*:

https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61/KAPITTEL_11#KAPITTEL_11

²⁸ *Lov om private skolar med rett til statstilskot (privatskolelova)*, § 3-9. *Ordensreglement*:

https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2003-07-04-84/KAPITTEL_3#KAPITTEL_3

²⁹ *Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova)*, § 2-12. *Private grunnskolar*:

https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61/KAPITTEL_2#KAPITTEL_2

³⁰ *Utdanningsdirektoratet, Ordensreglement Udir-8-2014*:

<https://www.udir.no/regelverkstolkninger/opplaring/Laringsmiljo/Ordensreglement-Udir-8-2014/7-Hva-reguleres-i-et-ordensreglement>

Šių gairių 7.4 punkte „Mokyklos aplinkos ir kitos taisyklės“³¹ rašoma, kad kiekvienos mokyklos elgesio taisyklėse turi būti numatyta neleistinių objektų, tokių kaip tabakas ar narkotikai, radimo tvarka ir atsakomybė už jų turėjimą, tačiau šias taisykles formuluoja kiekviena mokykla savo nuožiūra, atsižvelgdama į unikalias savo aplinkybes bei poreikius.

9.7 gairių punktas „Pranešimo, tyrimo ir fizinės jėgos panaudojimo tvarka“³² buvo papildytas ir atnaujintas 2022 m., remiantis Norvegijos Policijos direkcijos rekomendacijomis. Jame teigiama, kad bet kokie kriminalinio pobūdžio įtarimai, susiję su mokyklos bendruomene ir mokyklos erdve, privalo būti perduoti policijos žinion. Įvykus mažiau rimtiems pažeidimams mokyklos atstovai turėtų įvertinti situaciją ir nuspręsti, ar apie ją pranešti policijai, ar pritaikyti kitas priemones.

Mokytojai ar kiti mokyklos atstovai neturi teisės savarankiškai atlikti tyrimo ar naudoti prievartos. Įtarus nusikalstamas veikas, mokytojai ar kiti mokyklos atstovai negali apieškoti asmens ar atlikti kratos, kad paimtų daiktus, kurie galėtų būti naudojami kaip įrodymai. Tokius tyrimo veiksmus atlieka policija, laikydamosi baudžiamojo proceso taisyklių, taikomų narkotikų laikymo ir vartojimo atvejais.

Ieškant narkotikų ar kitų draudžiamų medžiagų arba daiktų policijos atstovai gali pasitelkti specialiai išmokytus šunis. Tačiau tokia priemonė naudojama tik individualiais atvejais esant konkrečių įtarimų dėl pažeidimų. Prevencinė narkotikų paieška su šunimis mokyklose nebėra atliekama (ši tvarka anksčiau taikyta, tačiau nutraukta).

Nei mokiniai, nei mokytojai negali naudoti fizinės jėgos, išskyrus atvejus, numatytus Baudžiamojo kodekso 271 ir 273 straipsniuose dėl kūno sužalojimo. Tai reiškia, kad mokyklos darbuotojams tam tikra apimtimi suteikiama teisė panaudoti fizinę jėgą, siekiant, kad mokiniai nepakenktų sau ar kitiems, nesugadintų turto. Ši teisė apima tokias praktikas kaip mokyklose vykstančių muštynių nutraukimas ar savigyna. Tam tikrais atvejais mokyklos darbuotojai turi ne tik teisę, bet ir pareigą nutraukti netinkamus ir grėsmę aplinkiniams keliančius moksleivių veiksmus.

2020 m. duomenimis, didžioji dalis mokyklų turėjo patvirtintą narkotinių medžiagų vartojimo prevencijos tvarką (90 proc. gimnazinių mokyklų, 75 proc. vidurinių ir 31 proc. pradžios mokyklų). 74 procentai gimnazinių mokyklų ir 44 proc. vidurinių mokyklų taikė moksleivių, išbandžiusių narkotines medžiagas, stebėjimo tvarką³³.

Narkotikų vartojimo prevencija Norvegijos mokyklose apima dvi veiklos sritis: priemones, tiesiogiai susijusias su priklausomybėmis ir netiesiogines priemones, susijusias su motyvacijos vartoti narkotikus mažinimu. Pastarosios priemonės apima gero bendruomenės mikroklimato kūrimą, pozityvaus moksleivių savęs suvokimo ir psichologinės gerovės skatinimą.

Tiesioginės narkotikų prevencijos mokyklose plėtra numatyta 2020 m. Švietimo direkcijos mokymo plane „Žinių pažadas“ (*Kunnskapsløftet 2020*) ir įgyvendinta 2020–2022 metais. Prevencinė informacija moksleiviams teikiama tarpdisciplininiame „Sveikos gyvensenos“ mokymo modulyje, kurio tematika plėtojama socialinių mokslų pamokose, nagrinėjant tapatumo, santykių ir bendravimo klausimus.³⁴

³¹ 7.4 Skolemiljø og øvrig regulering:

<https://www.udir.no/regelverkstolkninger/opplaring/Laringsmiljo/Ordensreglement-Udir-8-2014/7-Hva-reguleres-i-et-ordensreglement/#74-Skolemiljo-og-ovrig-regulering>

³² 9.7 Anmeldelse, etterforskning og bruk av fysisk makt:

<https://www.udir.no/regelverkstolkninger/opplaring/Laringsmiljo/Ordensreglement-Udir-8-2014/9-Hvilke-sanksjoner-kan-innfores-for-brudd-pa-ordensreglementet/#97-Anmeldelse-etterforskning-og-bruk-av-fysisk-makt>

³³ Remiamasi Norvegijos Švietimo direkcijos mokyklų apklausa, atlikta 2020 m. pavasarį:

<https://www.udir.no/tall-og-forskning/finn-forskning/rapporter/sporsmal-til-skole-norge-var-2020/>

³⁴ Nilsen, Vilde. 2020. *Rusforebyggende arbeid i den norske skolen: innsikt i muligheter og utfordringer*. UiT Norges Arktiske Universitet, Institutt for samfunnsvitenskap (Masteroppgave i sosiologi SOS-3900): <https://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/20129/thesis.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Suomija

Suomijos narkotikų politikos tikslas – užkirsti kelią narkotikų vartojimui ir platinimui, siekiant sumažinti narkotikų vartojimo sukeltą ekonominę, su sveikata susijusią, socialinę ir asmeninę žalą bei finansines išlaidas. Suomijoje už narkotikų politikos koordinavimą atsakinga Socialinių reikalų ir sveikatos ministerija. Suomijos sveikatos ir gerovės institutas (THL) rengia tyrimus, stebėseną ir ekspertinę informaciją apie narkotikų politiką bei koordinuoja narkotikų politikos įgyvendinimą³⁵. Šios įstaigos, kaip pagrindinės narkotikų kontrolės ir prevencijos politikos reguliuotojos, įtvirtintos ir 2015 m. Įstatyme dėl piktnaudžiavimo narkotinėmis medžiagomis prevencinio darbo organizavimo³⁶.

2021 m. pabaigoje Vyriausybė priėmė nutarimą dėl narkotikų politikos 2021–2023 metais³⁷. Šiame plane numatyta pagerinti narkomanijos prevencijos darbą taikant tarpdisciplininį požiūrį. Narkotikų kontrolės politikoje pabrėžiama ankstyvosios intervencijos svarba taikant oficialias tarpdisciplinines priemones jaunimo problemų sprendimui, siekiant užkirsti kelią narkomanijai, nusikalstamam elgesiui ir socialinei atskirčiai. Numatyta orientuotis į nedidelio masto intervencijos modelių kūrimą.

Švietimas apie psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą Suomijoje vykdomas pagal pagrindinio ugdymo, aukštesniojo vidurinio ir profesinio ugdymo programas³⁸. Jų taikymas priklauso nuo mokyklų ir švietimo įstaigų nuožiūros. Pavyzdžiui, pradžios mokykloje 3–6 klasėse informacija apie svaiginamąsias medžiagas yra įtraukta į aplinkos tyrimų dalyko turinį. Vidurinės mokyklos 7–9 klasėse su aptariamu klausimu susijusi informacija yra įtraukta į asmens įgūdžių bei sveikatos dalyko turinį.

Pažymėtina, kad Vidurinio ugdymo įstatyme³⁹ nustatytos mokinių pareigos, tarp kurių yra ir pareiga vengti veiklos, kuri gali kelti pavojų kitų mokinių, mokyklos bendruomenės ar mokymosi aplinkos saugumui arba sveikatai.

Mokyklos vidaus tvarkos taisyklėse nustatomos konkrečios mokinių teisės, pareigos ir draudimai. Pavyzdžiui, Espo tarptautinės mokyklos bendrosiose taisyklėse⁴⁰ nustatyta, kad mokyklos teritorijoje ar šalia jos griežtai draudžiama vartoti tabaką, alkoholį ar narkotikus arba jų turėti. Ginklai, aštrūs ar pavojingi įrankiai ir pan. konfiskuojami. Mokykla pasilieka teisę informuoti atitinkamas institucijas (įskaitant policiją) apie situacijas, susijusias su narkotikais, ginklais, pavojingais daiktais ir neteisėtomis medžiagomis ar daiktais. Pagal taisykles, jei yra pagrindo įtarti, kad mokinys turi pavojų keliančių ar pavojingų medžiagų, mokytojas ir direktorius turi teisę patikrinti mokinio daiktus ir juos konfiskuoti.

Suomijoje švietimo teikėjas gali reikalauti, kad mokinys pateiktų narkotikų testo pažymą, jei atliekant praktinę užduotį, mokantis darbo vietoje ar atliekant darbo praktiką kyla įtarimų, kad mokinys yra apsvaigęs nuo narkotikų, priklausomas nuo narkotikų arba jo funkcinis pajėgumas yra susilpnėjęs. Narkotikų testavimas mokymosi metu atliekamas prižiūrint ir skirtas iširti, ar asmuo vartoja svaiginamąsias medžiagas⁴¹. Suomijos sveikatos ir gerovės institutas skelbia, kad atliekant narkotikų testavimą mokymosi metu, narkotinių ir vaistinių medžiagų atranka ir turinio analizė atliekama chromatografijos-masės spektrometrijos metodais iš šlapimo ir kraujo mėginių. Visi

³⁵ Drug policy: <https://thl.fi/en/web/alcohol-tobacco-and-addictions/drugs/drug-policy>

³⁶ Laki ehkäisevän päihdetyön järjestyksistä: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150523>

³⁷ Government Resolution on drug policy for 2021–2023 adopted:

<https://valtioneuvosto.fi/en/-/1271139/government-resolution-on-drug-policy-for-2021-2023-adopted>

³⁸ Huumetilanne Suomessa 2020:

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140710/URN_ISBN_978-952-343-576-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y

³⁹ Lukiolaki: <https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2018/en20180714>

⁴⁰ Espoo International School General Rules (2022–2023):

https://static.espo.fi/cdn/ff/FAUD2f8WwUaKyBgP9eZrTYcROIW0xc0x8LK2b0njl80/1661251499/public/2022-08/EIS%20Student%20Handbook%202022-2023_1.pdf

⁴¹ Drug testing during studies. The National Institute for Health and Welfare (THL):

<https://www.suomi.fi/services/drug-testing-during-studies-the-national-institute-for-health-and-welfare-thl/67059d96-cae1-4dae-97c2-d1a741f67064>

tarnyboje naudojami analizės metodai yra akredituoti Suomijos akreditacijos tarnybos (FINAS) pagal nustatytą standartą. Testavimą, kurio prašo švietimo teikėjas, atlieka sveikatos priežiūros specialistai, kurie privalo turėti narkotikų testavimo patirties. Pažymą gali išduoti tik gydytojas, baigęs Socialinių reikalų ir sveikatos apsaugos ministerijos, Suomijos profesinės sveikatos instituto ir THL organizuojamus mokymus apie narkotikų testų naudojimą ir aiškinimą profesinės sveikatos priežiūros srityje arba panašius mokymus. Tyrimai privatiems asmenims neatliekami. Paslauga yra mokama.

Suomijoje vaikai ir jaunimas dalyvauja įvairiuose bendraamžių bendravimo projektuose (angl. *peer projects*), susijusiuose su jaunimo komunikavimu, žiniasklaidos švietimu, prevenciniu švietimu apie narkotikus ir galimybių daryti įtaką skatinimu. Bendraamžių bendravimo projektus, be kita ko, rengia savivaldybių jaunimo skyriai, mokyklos, vaikų parlamentai ir jaunimo tarybos tiek vietos, tiek nacionaliniu lygmeniu⁴².

Atkreiptinas dėmesys, kad narkotikų testavimą studijų metu reglamentuoja vadinamieji SORA teisės aktai (netinkamumas profesinėms ir universitetinėms studijoms). Taikymo gairės pateiktos 2015 m. Socialinių reikalų ir sveikatos apsaugos ministerijos išleistame vadove dėl SORA teisės aktų įgyvendinimo sveikatos priežiūros srityje. SORA teisės aktai, apimantys Profesinio mokymo įstatymą, Profesinio suaugusiųjų mokymo įstatymą, Taikomųjų mokslų universiteto įstatymą ir Universiteto įstatymą, nustato tam tikrus reikalavimus būsimiems studentams, teisės studijuoti panaikinimą ir atkūrimą, taip pat narkotikų testavimą.

Rytų Suomijos universitetas informuoja, kad vadinamųjų SORA teisės aktų nuostatos taikomos priimant su netinkamumu studijoms susijusius sprendimus. Reikalavimai taikomi medicinos, odontologijos, logopedijos, psichologijos, farmacijos, socialinio darbo ir mokytojų rengimo studijoms⁴³. Tam tikrais labai retais atvejais studentas taip pat gali būti įpareigotas pateikti narkotikų testo pažymą (kai testavimas yra būtinas norint išsiaiškinti studento darbingumą ir kai tenkinamos tam tikros papildomos sąlygos).

Šveicarija

Šalia įprastinių šviečiamųjų ir informavimo priemonių, susijusių su narkotikų prevencija, daugelyje Šveicarijos privačių mokyklų jau nemažai metų atliekamos prieštarigai vertinamos mokinių patikros dėl narkotikų. To nėra valstybinėse mokyklose.

Vidinėse privačių mokyklų darbo taisyklėse numatoma, kad gali būti imami mokinių šlapimo mėginiai dėl narkotikų. Jei narkotikų pėdsakų aptinkama, iš karto taikomos sankcijos, pradžioje – laikinas draudimas lankyti mokyklą. Šie testai kritikuojami dėl jų nepatikimumo, o antro testo atlikti nenumatyta. Antras testas būtų sudėtingesnis ir brangesnis, bet jis būtų labiau patikimas. Antrą testą dažnai prašo atlikti mokinio tėvai. Pavyzdžiui, gali atsitikti taip, kad testas būna teigiamas vien dėl to, jog mokinys tuo metu vartoja vaistus su kodeinu. Testai atliekami nedalyvaujant gydytojui, o mėginiai iš karto siunčiami į laboratoriją. Laboratorija praneša apie tyrimų rezultatus mokyklos direktoriui⁴⁴.

Vokietija (Bavarija)

Bavarijos federalinės žemės Švietimo, religijos, mokslo ir meno ministerijos dokumente „Priklausomybių prevencija Bavarijos mokyklose“⁴⁵ nurodyta, jog tam, kad mokyklose būtų geriau

⁴² *Child and youth participation in Finland A Council of Europe policy review*: <https://rm.coe.int/168046c47e>

⁴³ *Soveltumattomuus opiskeluun – SORA-lainsäädäntö*:

<https://kamu.uef.fi/tietopankki/opiskelijan-oikeudet-ja-velvollisuudet/sora/>

⁴⁴ *Genève. Lutte contre la drogue: les méthodes d'un collège suscitent la controverse*:

<https://www.letemps.ch/suisse/geneve-lutte-contre-drogue-methodes-dun-college-suscitent-controverse>

⁴⁵ *Suchtprävention an den bayerischen Schulen. Bekanntmachung des Bayerischen Staatsministeriums für Unterricht, Kultus, Wissenschaft und Kunst*:

https://www.gesetze-bayern.de/Content/Document/BayVV_2126_1_UK_135>true

koordinuojamos tarpdalykinės priklausomybių prevencijos pastangos, kiekvienoje bendrojo ugdymo ir profesinėje mokykloje, išskyrus pradžios mokyklas, paskiriamas priklausomybių prevencijos įgaliotinis (vok. *Beauftragter für die Suchtprävention*), apie kurio paskyrimą turi žinoti mokiniai ir jų tėvai. Pasirenkant įgaliotinį, reikia atsižvelgti į tai, kad tas asmuo ypač domėtusi mokyklos reikalais ir mokinių namuose vykstančiais dalykais, mokiniai juo pasitikėtų ir jį gerbtų. Jei įmanoma, šias pareigas įgaliotinis turėtų eiti ne vienerius metus ir dirbti visu etatu.

Priklausomybių prevencija prasideda nuo pradžios mokyklos, kalbant tema „vaikai ir sveikata“, o vyresnėse klasėse – biologijos ir chemijos pamokose, taip pat kalbant apie socialinius dalykus, švietimą ir socialinį darbą, o be to, religijos bei etikos pamokose. Taip pat svarbi ir kūno kultūra. Kalbant apie priklausomybes, reikia vengti spaudimo ir moralizavimo, nes tai gali sukelti atmetimo ir pasipriešinimo reakcijas. Geriau tai išdėstyti trumpai ir per visą mokymosi laikotarpį prie to grįžti.

Švietimo, religijos, mokslo ir meno ministerijos „Nurodymuose mokykloms, kaip elgtis su baudžiamaisiais incidentais ir dėl Jaunimo tarnybos dalyvavimo“⁴⁶ yra 7 skyrius, pavadintas „Kaip elgtis mokykloje piktnaudžiavimo narkotikais atvejais“.

Jei tampa žinoma, kad mokiniai vartoja, prekiauja, įsigyja arba turi narkotikų, mokykla privalo įsikišti.

Mokinys bet kuriuo metu dėl narkotikų problemos gali kreiptis į mokytoją, kuriuo jis pasitiki. Nenusižengiama tarnybinei pareigai, jei mokytojas apie tai nepraneša policijai ir savo atsakomybe pataria mokiniui, kaip atsikratyti žalingo įpročio. Tačiau mokytojas privalo visada pasverti to mokinio interesus ir atsižvelgti į kitų mokinių apsaugą. Mokytojas apie tai neprivalo pranešti mokyklos direktoriui tol, kol nėra pavojaus kitiems mokiniams arba tretiesiems asmenims. Visada reikia atsižvelgti į tokią grėsmę. Rekomenduojama, kad mokytojas vestų pokalbių su tokiu mokiniu užrašus.

Jei mokytojas nustato, kad yra grėsmė kitiems mokiniams arba tretiesiems asmenims, jis privalo imtis atitinkamų veiksmų. Pirmiausia apie tai pranešti mokyklos direktoriui, taip pat informuoti nepilnamečio mokinio tėvus arba globėjus. Paskui mokyklos direktorius, tas mokytojas ir mokinio klasės vadovas aptaria būtinas priemones.

Jei susidaro įspūdis, kad mokykla tokiam mokiniui negali padėti, mokykla kreipiasi į atitinkamą Jaunimo tarnybą (*Jugendamt*), narkotikų konsultavimo skyrių (*Drogenberatungsstelle*) arba į sveikatos tarnybą (*Gesundheitsamt*). Jei susidaro įspūdis, kad mokinys priklausomas nuo narkotikų, reguliariai privalo dalyvauti Jaunimo tarnyba, – tuo atveju, jei mokinys nepilnametis ir jo tėvai arba globėjai nereaguoja. Visos priemonės, kurių imasi mokykla, yra grindžiamos būtina kitų mokinių apsauga. Tačiau privaloma kreipti dėmesį į tokio mokinio privatumą.

Tam, kad būtų išvengta sąžinės konflikto, mokytojas, į kurį kreipiasi mokinys, turėtų informuoti mokinį, kad mokytojas yra įpareigotas pranešti mokyklos direktoriui, jei kyla grėsmė tretiesiems asmenims. Jei mokinys išsigąsta, jis gali kreiptis į mokyklos gydytoją arba psichologą, kurie privalo išlaikyti konfidencialumą.

Svarbu užtikrinti, kad ne kiekvienas įtartinas atvejis būtų pranešamas policijai. Ypač kai tai susiję su vienkartinėmis narkotikų „pabandytais“, turėtų pakakti pasitikėjimu grįsto pokalbio tarp mokytojo, mokinio ir, jei būtina, mokinio tėvų arba globėjų. Jei pokalbio rezultatai netenkina, mokyklos direktorius kreipiasi į narkotikų konsultavimo skyrių arba į sveikatos tarnybą. Vietos policijai turi būti pranešama tik tokiu atveju, jei tai būtina kitų mokinių apsaugai. Ypač tuo atveju, jei mokinys prekiauja narkotikais, juos gamina, juos perduoda arba jų įsigyja nemokamai arba už pinigus.

Jei teisėsauga nustato, kad mokinys prekiauja narkotikais arba perduoda juos kitiems mokiniams nemokamai, paprastai pradeda mokinio šalinimo iš mokyklos procedūrą.

Kitų asmenų į narkotikų vartojimą įtrauktas mokinys turi būti dažnai išpėjamas apie pašalinimo iš mokyklos grėsmę, nes atsiranda narkotikų platinimo pavojus. Vis dėlto priimami mokyklos sprendimai turi būti skirti kiekvienam individualiam atvejui. Jei buvo pradėta pašalinimo

⁴⁶ *Hinweise an die Schulen zum Verhalten bei strafrechtlich relevanten Vorkommnissen und zur Beteiligung des Jugendamtes. Bekanntmachung des Bayerischen Staatsministeriums für Bildung und Kultus, Wissenschaft und Kunst: <https://www.gesetze-bayern.de/Content/Document/BayVwV290600-27>*

iš mokyklos procedūra, ji gali būti sustabdyta, ir nusižengimas sprendžiamas kitomis vidinėse mokyklos taisyklėse nurodytomis priemonėmis.

Ministerija prašo pranešti raštu apie visus atvejus, kai sužinoma apie narkotikų platinimą arba vartojimą mokyklose.

Parengė

Informacijos ir komunikacijos departamento

Tyrimų skyriaus

vyresnysis patarėjas Vidmantas Punelis

Tel. (8 5) 239 6186, el. p. vidmantas.punelis@lrs.lt

Patarėjas Sigitas Daukša

Tel. (8 5) 239 6172, el. p. sigitas.dauksa@lrs.lt

Patarėja Dalia Juknevičiūtė

Tel. (8 5) 239 6185, el. p. dalia.jukneviciute@lrs.lt

Patarėja Veronika Urbonaitė-Barkauskienė

Tel. (8 5) 239 6180, el. p. veronika.urbonaite@lrs.lt

Seimo kanceliarijos Informacijos ir komunikacijos departamento Tyrimų skyriaus parengti analitiniai ir informaciniai darbai skirti Seimo narių parlamentinei ir Seimo kanceliarijos veiklai. Šiuose darbuose pateikta informacija nėra oficiali Lietuvos Respublikos Seimo pozicija. Šį darbą atgaminti, išleisti, platinti, versti, perdirbti, viešai skelbti, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis, galima tik gavus Seimo kanceliarijos leidimą. Visais atvejais naudojant šį darbą privaloma nurodyti šaltinį.

© Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija, 2023